

bekrompen verzuchtingen en het wat modieuze gesteun in onze bloedeigen Nederlandstalige filosofische moestuintjes.

Guy VAN KERCKHOVEN

RATIONALITEIT

Rob Devos, *De slaap van de rede. Over rationaliteit in wetenschap en samenleving.* Leuven/Amersfoort, Acco, 1994, 205 pp., 695 Bfr./Hfl. 38,75 ISBN 90 334 2982 9

Rob Devos doceert wetenschapsleer en politieke theorieën aan de KU Leuven en sociale wijsbegeerte aan de KU Brussel. Zijn boek is gegroeid uit de kandidatuurcursus wetenschapsleer (p. 7) en bevat zeven hoofdstukken.

In het eerste presenteert de auteur wat hij het 'standaardmodel' van het wetenschappelijk denken noemt. Dit weet hij geformuleerd door de 'Wiener Kreis' en het logisch positivisme: wetenschappelijke kennis dient gefundeerd te zijn op waarneembare feiten en logische analyse. Inzover kan een uitspraak waar of vals zijn. Niet verifieerbare (metafysische) uitspraken zijn wetenschappelijk zinloos.

In het volgende hoofdstuk komt het kritisch rationalisme van Karl Popper aan bod, dat aan de fundamenteën van het standaardmodel knaagt: wetenschappelijke uitspraken zijn slechts hypothesen, soms intuïtief gewonnen vermoedens, die echter kritisch getoetst moeten worden, wat wel tot falsificatie, nooit tot verificatie van uitspraken leidt.

Hoofdstuk drie belicht de figuur van Thomas Kuhn. Kuhn betreft wetenschappelijke theorieën op de samenleving. Hij belicht het conventioneel karakter van de wetenschap.

Vervolgens past Devos de theorie van Kuhn toe op het standaardmodel en gaat hij op zoek naar de maatschappelijke context waarin dit model tot ontplooiing kwam. Hij schetst het westerse technische denken vanaf de renaissance en Francis Bacon tot heden. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een korte kritiek van Martin Heidegger op de techniek.

In het volgende hoofdstuk verspringt de aandacht — nogal onverwacht en bruusk — naar de menswetenschappen en de maatschappelijke achtergronden van waaruit deze fungeren, of juist gezegd, de auteur belicht deze problematiek vanuit — en uitsluitend vanuit — het oeuvre van Michel Foucault. Het is het langste en meest uitgewerkte hoofdstuk van het boek. Bij Foucault verschuift het perspectief van de wetenschapsleer naar de wetenschapskritiek, nog breder naar de cultuurkritiek, naar kritiek op het westerse rationele beschavingsmodel, waarvan het onderdrukkende karakter wordt aangetoond.

Hoofdstuk zes gaat in op het denken van Paul Feyerabend en diens epistemologisch anarchisme. Zoals bij Foucault wordt ook bij deze filosoof de geïnstitutionaliseerde rationaliteit (wetenschap, universiteit) in vraag gesteld.

Tenslotte eindigt de auteur zijn boek bij Jürgen Habermas en de 'Frankfurter Schule'. Habermas biedt, volgens Devos, de rationele en normatieve basis, die hij afwezig weet bij Foucault en Feyerabend, die het fundament moet zijn voor een geldige maatschappijkritiek.

Tussen objectivisme en relativisme in, definieert Habermas de waarheid als een rationele consensus.

Tot daar de beknopte samenvatting van de inhoud van het boek, die echter tekort doet aan de diepgang en de nuanceringen in het betoog van Devos. De rode draad doorheen dat betoog lijkt de volgende te zijn : de klassieke rede, gesymboliseerd in het wetenschappelijk bedrijf (het standaardmodel) is in de vuurlijn komen te liggen, met het postmodernistisch relativisme tot gevolg. Tegen deze 'slaap van de rede' wil Devos waarschuwen en biedt hij het model van Habermas als uitweg.

Mijn eerste indruk na de lectuur van het boek was er een van een zekere ontgoocheling, niet om wat in het boek te lezen stond, maar om wat er niet in te vinden was. Bij het herlezen van de tekst is dit oordeel gemilderd, maar niet weggenomen. Ik verwachtte mij aan een klassiek handboek over wetenschapsleer, maar had de indruk geconfronteerd te worden met enkele autonome essays, zonder interne samenhang, die onder één noemer werden samengebracht en door een inleiding aaneengelijmd. Waarom deze zes filosofen of stromingen en geen andere ? Welke criteria lagen aan de basis van de keuze ? Het beeld dat van de wetenschap, zowel van de positieve wetenschappen als de menswetenschappen, getekend wordt, is te eenzijdig en te eng om representatief te zijn. Niets over de transcendentale problematiek bij Kant, niets over de post-newtoniaanse fysica (onbepaaldheidsprincipe bij Heisenberg, relativiteitsleer, indeterminisme bij Prigogine), niets over het pluralisme in het wiskundige denken dat sinds Hilbert burgerrecht heeft verworven en vooral een reductie van de menswetenschappen tot het oeuvre van Michel Foucault, dat, hoewel het geniale vondsten bevat, niet representatief is voor de brede bedrijvigheid in dat domein. De veelheid van de verklaringsmodellen die in de menswetenschappen gehanteerd worden, blijft onbehandeld. Het boek van Devos brengt enkele 'capita selecta', geen evenwichtige synthese, zoals die bijvoorbeeld wel te vinden is in een ouder werkje met analoge opzet *La Raison* van G.G. Granger (Que sais-je, nr. 680; Nederlandse vertaling *Het rationele denken*, Boom Meppel, 1971).

Het betoog van Devos schommelt, zoals ook de ondertitel het aangeeft, tussen een werk over wetenschapsfilosofie, met accent op de epistemologische problematiek, en maatschappijkritiek. Die dubbelheid komt de eenheid van het werk niet ten goede. En ook de basis voor de maatschappijkritiek is smal getrokken (alleen Foucault en Feyerabend).

Wie zich niet ergert om wat in het boek niet te lezen staat en wil genieten van een bundeling van zelfstandige essays over de genoemde filosofen, zal zijn gading vinden en kan zich optrekken aan de heldere uiteenzetting waarin het denken van die filosofen gewikt en gewogen wordt. Vooral de hoofdstukken over Foucault en Habermas zijn diepgaand en verrijkend. Hoofdstuk vier daarentegen (over de maatschappelijke context van de natuurwetenschappen) vond ik vrij ordinair.

Tenslotte stelt zich de vraag voor welke doelgroep dit boek geschreven is. Is het bedoeld als handboek wetenschapsleer voor kandidatuurstudenten ? De eerste vier hoofdstukken lijken daarop afgestemd en zullen de ietwat geschoolde neutrale lezer weinig nieuws bijbrengen. Of is het geschreven voor een ruimer publiek van intellectuelen ? De uitgebreide studie over Foucault lijkt dat publiek te beogen. Kortom *De slaap van de rede* is een boek dat ik moeilijk kan plaatsen. Hoort het thuis in de wetenschapsleer, de weten-

schapskritiek, de wetenschapssociologie, de wetenschapsgeschiedenis, de cultuurfilosofie, of is het een cocktail van dat alles ? Het boek is heterogeen van inhoud en onduidelijk van opzet, maar bevat prachtige brokstukken. Zoals de titel het suggereert, staat echter één bekommernis centraal : het vinden van een redelijke basis waarop de mensheid haar geschiedenis kan voortbouwen, basis die niet geleverd wordt door het normenloze relativisme van de huidige postmoderne mentaliteit. Of met de woorden van de auteur zelf : "Ademen in de postmoderne lucht werkt verkwikkend. Toch kan een kritische filosofie niet ten einde toe aan dit perspectivisme vasthouden. Het relativisme maakt zichzelf als kritiek irrelevant. Het riskeert het neo-conservatisme ongewild in de hand te werken" (p. 16).

Dirk VAN DE PERRE

LACAN EN DE ETHIEK

Paul Moyaert, *Ethiek en sublimatie. Over 'De ethiek van de psychoanalyse' van Jacques Lacan*. Nijmegen, Sun, 1994, 228 p., 690 Bfr., ISBN 90 6168 406 4

Zoekt de mens enkel naar erkenning, geluk of is er met het menselijk verlangen iets anders aan de hand ? Wat bezielt Antigone om zich zo te gronde te richten ? Waarom hebben mensen behoefte aan rituelen en symbolen ? Wat is de relatie tussen onze voorstellingen en ons oneindig verlangen, tussen het verlangen en de ethiek of de kunst ? Dit zijn allerlei concreet existentiële vragen waarop de auteur vanuit een algemene wijsgerige antropologie een bepaald antwoord tracht te geven. Paul Moyaerts bestudering van Lacan heeft een interessant en bijzonder origineel boek opgeleverd. Reeds als verheldering van een begrippenwereld die als 'moeilijk toegankelijk' bekend staat, heeft dit boek zijn verdienste. Wat het echter zo origineel maakt, is het existentiële-psychoanalytisch perspectief van waaruit een aantal kernproblemen van het ethisch handelen en het esthetische schouwen (de sublimatie) wordt herdacht.

Logischerwijs begint de auteur met een analyse van de twee basispremissen die het lacaniaanse mensbeeld bevat (besproken in de eerste twee hoofdstukken) : (1) de opvatting van de mens als wezenlijk 'verlangen' en (2) de opvatting van de cultuur als een 'symbolische orde'.

Overeenkomstig de freudiaanse begrippen 'realiteitsprincipe' en 'primaire lustprincipe', vat de auteur de menselijke psyche op als een *onophefbare* spanningsverhouding tussen enerzijds het bewuste of egologisch subject, dat omwille van het zelfbehoud zichzelf begrenst, en anderzijds het onbewuste of niet-egologisch subject-van-verlangen dat rechtstreeks, dit is grenzeloos (zonder enige zorg voor zichzelf) op zijn doel afstoot.

Met dit mensbeeld gaat Lacan dus volledig in tegen een functionalistische verklaring van het menselijk gedrag, dat ervan uitgaat dat het ik zowel in het bewuste als het onbewuste op zichzelf gericht (egoïstisch) zou zijn. Het verlangen naar het wat goed, aangenaam, gelukkig is voor zichzelf, is ingebed in een verlangen dat daar niet in